
MEGTART A SZÓ

HASZNOSÍTHATÓ ISMERETEK
A KÁRPÁTALJAI MAGYAR
NYELVHASZNÁLATRÓL

SZERKESZTETTE: CSERNICSKÓ ISTVÁN

Milyen kérdésekre kereshet választ az Olvasó ebben a kötetben

- kik és hányan beszélik a magyar nyelvet Kárpátalján?
- milyen kilátásai vannak a régió magyar közösségének a demográfiai mutatók alapján?
- miért beszél több nyelven is a kárpátaljai magyarok többsége?
- van-e valamilyen rendszer, logika abban, hogy hol, mikor, kivel milyen nyelven beszélünk?
- mi az a kétnyelvűség és milyen típusai vannak?
- milyen társadalmi következményei lehetnek a kétnyelvű nyelvi helyzetnek?
- miért kiegyensúlyozatlan a nyelvtudásunk?
- hogyan válhat valaki kétnyelvűvé a családban és az iskolában?
- milyen kortól lehet/érdemes nyelve(ke)t tanulni?
- miért ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok az anyanyelven való oktatást?
- miért nem ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok a többségi nyelven való tanulást?
- miért használnak a kárpátaljai magyarok ukrán/orosz eredetű szavakat a magyar beszédükben?
- mi az oka annak, hogy időnként egyazon beszélgetésen belül átváltunk egyik nyelvről a másikra?
- mit tartanak szokatlannak a kárpátaljaiak nyelvhasználatában a magyarországiak és miért?
- milyen törvények, rendeletek és hogyan szabályozzák Ukrajnában a nyelvek használatát?

MEGTART A SZÓ

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek
a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Szerkesztette: Csernicskó István

MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság
Hodinka Antal Intézet

Budapest – Beregszász, 2010

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Írta:

Beregszászi Anikó
Csernicskó István
Hires-László Kornélia
Karmacs Zoltán
Márku Anita
Molnár D. István
Molnár József

Szerkesztette:

Csernicskó István

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Intézetében, az MTA HTMTÖ támogatásával.

A kötetben szereplő illusztrációkat válogatta, szerkesztette, a fotókat készítette:
*Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Gönczy Sándor, Karmacs Zoltán, Makó András,
Márku Anita, Molnár József és Molnár D. István.*
Tipográfia: Fábián Zoltán

A kiadványban szereplő keretes írások nagy része átvett anyag. Ezeknél mindig feltüntettük a forrást.
Ha sem a forrás, sem a szerző nincs jelölve a keretes írásban, a szöveg a szerzők munkája.

A „felélesztett” ír nyelv című írást Bányi Szilvia készítette.
A Hozzáadó kétnyelvűség Európában: Finnország példája című keretes rész szerzője Ferenc Viktória.
A nyelvválasztást befolyásoló egyéb tényezők Molnár Anita írása.

A kötet kiadását támogatta a:

© A szerzők
© MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet

ISBN 978-963-508-582-8

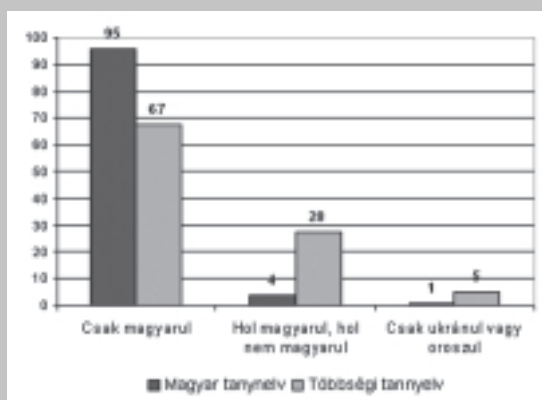
TARTALOM

Előszó (Csernicskó István)	7
A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei (Csernicskó István)	9
AKIK A MAGYAR NYELVET FENNTARTJÁK: MAGYAROK ÉS MAGYAR ANYANYELVŰEK KÁRPÁTALJÁN	13
A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai	15
A kárpátaljai magyarság lélekszáma és területi elhelyezkedése (Molnár József és Molnár D. István)	15
Anyanyelvi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	23
Korszerkezet, nemi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	25
Népszaporulat, migráció (Molnár József és Molnár D. István)	26
Közüoktatás, iskolázottság (Molnár József és Molnár D. István)	27
Vallási összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	29
Előrettekintés (Molnár József és Molnár D. István)	30
A KÉTNyelvűség és a magyar nyelv használhatósága	33
Nyelvhasználati helyzetek és színterek	35
Mi a kétnyelvűség? (Csernicskó István)	35
Nyelvválasztás: a nyelvek közötti „munkamegosztás” (Beregszászi Anikó, Csernicskó István)	42
A kétnyelvűség lehetséges következményeiről és típusairól (Csernicskó István)	49
Hogyan válhat valaki kétnyelvűvé?	54
A kétnyelvűség típusai a nyelvészajátítás ideje és indítéka szerint (Csernicskó István)	54
A kétnyelvűség kialakulása a családban, avagy: mikortól lehet/érdemes elkezdni a második nyelv intézményes tanítását/tanulását? (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Karmácsi Zoltán)	56
Tannyelv választási útmutató szülőknek és pedagógusoknak (Csernicskó István)	62
Miben segíthetnek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőknek, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyerekének? (Csernicskó István)	62
Mit mérlegeljen a szülő, amikor az oktatás nyelvéről dönt? (Csernicskó István)	69
Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségeiktől? (Csernicskó István)	72
A KÉTNyelvűség hatása a kárpátaljai magyar nyelvhasználatra	77
A nyelvek érintkezése (Csernicskó István)	79
Hatások a szókészletben és a nyelvi rendszerben	81
A szókölcsönzés (Csernicskó István, Hires-László Kornélia és Márku Anita)	82
A nyelv érintkezések hatása a nyelvi rendszerben (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	93
A nyelvek egymásra hatása a kommunikatív kompetenciában (Csernicskó István)	98
A kódváltás: váltogatás a nyelvek között (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Márku Anita)	98
A névhasználati és megszólítási szokások (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	103
Egyéb kétnyelvűségi hatások (Csernicskó István)	107

JOGOK ÉS LEHETŐSÉGEK AZ ANYANYELV HASZNÁLATÁRA	111
A nyelvhasználat jogi háttere	113
Ügyfelek és hivatalnokok (Csernicskó István)	113
Az Alkotmány és a törvények (Csernicskó István)	116
Az Ukrajna által aláírt nemzetközi dokumentumok (Csernicskó István)	125
Elnöki, kormány- és miniszteri rendeletek (Csernicskó István)	129
A nyelvi jogokról, összefoglalóan (Csernicskó István)	130
AZ ANYAYNELV FENNTARTÁSÁNAK SZÁNDÉKA.....	137
Kétnyelvű környezet és nemzeti azonosságtudat (Csernicskó István)	139
Ajánlott irodalom (Csernicskó István)	147

aránya, akik a magyaron kívül más nyelvet is használnak a családi érintkezésben, miközben azoknak, akik magyarul tanultak, csak 9%-a használ más nyelvet is családi körben. A magyar tannyelvű iskolában tanultak körében jelentősen magasabb azok aránya is, akik egyértelműen tovább adják ősük nyelvét a következő nemzedéknek. Körükben 95% azok aránya, akik csak magyarul beszélnek gyermekeikkel. A nem magyar iskolában tanult felnőttek közül ellenben csaknem minden harmadik (28%) hol magyarul, hol nem magyarul szól gyermekéhez, s minden huszadik (5%) egyáltalán nem beszél magyarul gyermekeivel, esélyt se adva arra, hogy elsajátítsa nagyszülei nyelvét.

Milyen nyelven beszél Ön gyermekeivel?
(576 fős kárpátaljai magyar mintája alapján; a kérdésre válaszolók %-ában.)

„...aki magyarul végezte a tanulmányait, az általában anyanyelvét használja az élet lehető legtöbb színterén”. Gereben Ferenc: *Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata*. Budapest: Lucidus Kiadó, 2005. 71. old.

Ahhoz, hogy a szülő megfontoltan dönthessen, tudnia kell(ene) mindazt, amit a fentiekben összefoglaltunk. Valamint nem árt tudatában lennie annak, hogy az államnyelv elsajátítása *nem cél*, hanem csupán *egy(ik) eszköz* a boldoguláshoz.

„Mai ismereteink tükrében tehát (leszámítva azokat az eseteket, amikor a szülők tudatosan és átgondoltan nyelveserét akarnak elérni a gyereknél) mindenképpen végig anyanyelvi oktatás ajánlható a kisebbségi tanulóknak, mert ez teremti meg az additív kétnyelvűségi helyzetet.” Göncz Lajos: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék: Osiris, Fórum, MTA Kisebbségkutató Műhely, 1999. 117. old.

Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségeiktől?

A gyermekünk nyelvtudásával és az iskolával kapcsolatban megfogalmazott elvárásainknak célszerű illeszkedniük a reális lehetőségekhez. A legtöbb kisebbségi magyar szülő például azt szeretné, hogy gyermeke ugyanolyan szinten sajátítsa el az ukrán nyelvet, mint az ukrán anyanyelvűek. A nyelvtudományi kutatások azonban egyértelműen és minden kétséget kizáróan bizonyították, hogy ennek az elvárásnak a kétnyelvűek döntő többsége egész egyszerűen nem képes megfelelni. S nem azért, mert az anyanyelvén tanult, hanem azért, mert a kétnyelvű személyek legnagyobb része (attól függetlenül, hogy milyen nyelven tanult) az egyik nyelvet magasabb szinten ismeri, mint a másikat. A kétnyelvű ember ugyanis nem két egynyelvű személy egyszerre. Az egyik legismertebb, nemzetközileg nagyra tartott kétnyelvűség-kutató, François Grosjean hasonlata szerint: aki két anyanyelvi szintű nyelvtudást vár el a kétnyelvűektől, az olyan, mintha valaki azt akarná, hogy a gátfutó fusson olyan gyorsan, mint egy sprinter, és ugorjon olyan magasra, mint a magasugró. Vagyis: lehetetlent kíván.

„A nyelvi kisebbségek számára célként kitűzött, a mindkét nyelv magas szintű tudásán alapuló kétnyelvűséget kisebbségi helyzetben dolgozó szakemberek (...) túlzott idealizmusnak tekintik, s megállapítják, hogy a kétnyelvűség tartós fennmaradásának is a kisebbségi nyelv dominanciája a záloga, tehát a kisebbségnyelv-domináns bilingvizmus, hiszen ekkor a legkevesebb az esély egy új, nyelvcserében végződő egynyelvűség létrejöttére.” Bartha Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In: Nádor Orsolya és Szarka László szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, 56–75. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003. 60. old.

A kárpátaljai magyarok kétnyelvűségével, s ennek megfelelően az iskolai ukránnyelv-oktatással kapcsolatban is az a reális elvárás fogalmazható meg, hogy gyermekünk az iskoláskor végére szerezzen megfelelő szintű jártasságot a többségi nyelvben a négy alapvető nyelvi készségben: legyen képes megérteni az ukrán nyelven hozzá intézett beszédet (beszédértés), tudja megfogalmazni ukránul a mondandóját (beszédlétrehozás), értse meg, amit az államnyelven olvas (olvasás), és ha erre szükség van, legyen képes írásban is kifejezni magát ukránul (írás).

„A mindennapi beszélt nyelv tekintetében az oktatási programok céljából a (...) kisebbségi csoportok számára a 'magas szintű kiegyensúlyozott kétnyelvűség' helyett sokkal realisabb azt kitűzni, hogy a diákok a középiskola végére 'jól' sajátítsák el másodnyelvükben a mindennapi beszélt nyelvi regisztereket, képesek legyenek a hétköznapi élethelyzetekben megértetni magukat a többségi közösséghez tartozó egynyelvű emberekkel nagyobb kommunikációs problémák nélkül. A reális cél tehát a másodnyelvi *flyékonyság* elérése, az elsőnyelvi dominancia mellett.” Lanstyák István: A kétnyelvű oktatás veszélyei Szlovákiában. In: Ring Éva szerk., *Felzárkózás vagy bezárkózás? A többnyelvű oktatás előnyei, veszélyei a kisebbségi közösség életében*, 43–73. Budapest: EÖKIK, 2005. 53–54. old.

Az elvárásaink pontos megfogalmazására azért van szükség, mert nincs általában vett kétnyelvűség és nincs általában értelmezett nyelvtudás.

„Amikor az iskolai oktatás a gyermekek 'kétnyelvűsítését' tűzi ki céljából, mindenekelőtt azt kell tisztáznia, a kétnyelvűség mely fajtájának kialakítását tartja kívánatosnak. Nem létezik ugyanis sem 'általában vett kétnyelvűség', sem valamiféle 'kétnyelvűségi standard'. A kétnyelvűségnek számos válfaja van, melyekben a két nyelv helyzete és viszonya más és más.” Lanstyák István: *Nyelvünkben otthon*. Dunaszerdahely: NAP Kiadó, 1998. 68. old.

„A magas szintű kiegyensúlyozott (kiegyenlített) kétnyelvűség sokáig hangoztatott igényének helyébe a kisebbségi kétnyelvűségben egyre inkább az anyanyelvdomináns kétnyelvűség lép mind az elvárás, mind a megvalósulás terén – a másodnyelv beszélt nyelvi regisztereinek jó szintű elsajátításával, az anyanyelv ugyanis fontosabb mind a kommunikatív, mind pedig a kognitív funkciók szempontjából, a második nyelv csak eszköz a többségi társadalomba való integrálódásra.” Kolláth Anna: Kihívások és megoldások. Gondolatok a szlovéniai Muravidék kétnyelvű oktatásáról. In: Csernicskó István és Kontra Miklós szerk., *Az Üveghegyen innen. Anyanyelv-változatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés*, 85–104. Ungvár–Beregszász: PoliPrint Kft – II. Rákóczi Ferenc KMF, 2008. 86. old.

A mi reális célunk tehát az úgynevezett anyanyelvdomináns hozzáadó (additív) kétnyelvűség. Ez pedig azt jelenti, hogy a gyerek az anyanyelve megtartása mellett sajátítja el a többségi nyelvet olyan szinten, amely lehetővé teszi a társadalmi integrációt, ám nem veszélyezteti az anyanyelve megtartását.

Ha az állam vagy bárki más anyanyelvi szintű nyelvtudást vár el attól, aki nem anyanyelvi beszélője egy nyelvnek, az vagy irreális és teljesíthetetlen elvárásokat fogalmaz meg, vagy pedig szándékosan hátrányosan különbözteti meg a kisebbségeket.

„A magyar nyelvű oktatást hátrányosan befolyásoló tényező, hogy az oktatási hatóság az államnemzeti koncepció jegyében egy alapvetően diszkriminatív elvet tekint az esélyegyenlőség feltételének: az államnyelvnek a többségiekével azonos szintű ismeretét. Általánosan a helyzetet úgy lehet jellemezni, hogy az államnyelv ismeretét már korai gyermekkortól nemcsak elvárják, hanem meg is követelik, de módszeresen soha nem tanítják.” Péntek János: A magyar nyelv erdélyi helyzete és perspektívái. In: Fedinec Csilla szerk., *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, 136–152. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, 2008. 149. old.

Bármely nyelv legyen is az oktatás nyelve, ha a szülő, az iskola vagy az állam azt a célt tűzi ki, hogy a kisebbségi gyermek az iskoláskor végére úgy beszéljen ukránul, mintha az anyanyelve volna, teljesíthetetlen feladat elé állítja a gyereket, s ezzel tulajdonképpen megnehezíti, gátolja az államnyelv sikeres elsajátítását.

Ha tehát azt szeretnénk, hogy gyermekünk valóban kétnyelvűvé legyen, és képes legyen a körülményeknek megfelelő szinten használni az államnyelvet, de megmaradjon magyarnak, akkor nem a több-

Péntek János kolozsvári nyelvészprofesszor egyenesen nemzetállami paradoxonról beszél az államnyelv oktatásának eredménytelensége kapcsán: „a román oktatási hatóság és oktatási rendszer több mint nyolc évtizede maga akadályozza a román nyelv hatékony iskolai oktatását éppen azzal, hogy már a bölcsődében és később is folyamatosan ugyanolyan román nyelvi tudást vár el a magyar gyermekektől, mint a román ajkúaktól.” Péntek János: A bevehetetlen vár: a román nyelv. *Krónika* 2002. december 7–8.

ségi (ukrán) nyelven oktató iskolát célszerű választanunk. Olyan anyanyelvi oktatásra van szükségünk, ahol az államnyelvet speciálisan erre felkészített, a kisebbségi nyelvet és kultúrát is ismerő tanárok tanítják, mégpedig nem úgy és nem olyan módszerekkel, mint az ukrán anyanyelvűek számára. A többségi nyelv elsajátítása ugyanis akkor lehet eredményes, ha azt az anyanyelvi ismeretekre alapozva, második nyelvként oktatják; nem pedig úgy, mintha a gyerekek már az iskolába lépéskor beszélnének ukránul.

Kontra Miklós és Szilágyi N. Sándor az erdélyi helyzetről írja az alábbiakat, ám a mi viszonyainkra is érvényesek a szavaik: „a második nyelv (az államnyelv) elsajátításának kötelessége azzal a lehetőséggel vagy joggal kell járjon, hogy a tanuló a második nyelvet második nyelvként tanulhassa. Meg vagyunk győződve arról, hogy a második nyelv második nyelvként való tanulásának joga fontos jog. Ha ugyanis a második nyelvet tanulónak ezt a nyelvet úgy tanítják, mintha anyanyelvük lenne – figyelmen kívül hagyva azt, hogy L2 tanulónak az L1 tanulókétól eltérő tananyagokra és módszerekre van szükségük –, akkor ennek pedagógiai következménye csak az lehet, hogy az L2-t nem sajátítják el kellő mértékben a tanulók.” Kontra Miklós és Szilágyi N. Sándor: A kisebbségeknek van anyanyelvük, de a többségnek nincs? In: Kontra Miklós – Hattyár Helga szerk. *Magyarok és nyelvtörvények*, 3–10. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002. 7–8. old.

L1 = első nyelv (anyanyelv), L2 = második nyelv (többségi nyelv).

Annak oka, amiért jelenleg a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban a magyar gyerekek túlnyomó többsége nem sajátítja el megfelelő szinten az ukrán nyelvet, az államnyelv oktatása során alkalmazott módszerekben és szemléletben, valamint az eredményes nyelvtanuláshoz szükséges legfontosabb feltételek (megfelelően képzett tanárok, jó tantervek és tankönyvek, oktatási segédanyagok, szemléltetők, szótárak) hiányában keresendő. S hogy miért ez a helyzet? Mert a többségi társadalmak nagyon gyakran nem a hozzáadó, hanem a feleselőlő kétnyelvűséget tekintik kívánatosnak a kisebbségek számára. Vagyis a többségi közösség sok esetben nem a kisebbség integrációját, hanem az asszimilációját (beolvadását) szeretné elősegíteni. Többek között azzal, hogy azt sugallja: az érvényesülés egyetlen útja az, ha a kisebbségek feladják saját nyelvüket, kultúrájukat és identitásukat. Ez a fajta stratégia sokszor eredményes, és hatására a kisebbségek (látszólag önként,

valójában azonban a többség által sugalmazottak miatt) feladják az anyanyelvükön oktató iskoláikat, és inkább a többségi tannyelvűeket választják.

A kisebbségek anyanyelvi oktatásának fenntartása mellett érvelők „olyan társadalmat képzelnek el, amelyet kulturális és nyelvi sokféleség jellemez; az átmeneti nyelvhasználatot támogatók szeme előtt pedig egy kulturálisan homogén társadalom lebeg, amelyet a kisebbségek asszimilálódása és a nyelvváltás jellemez.” David Crystal: *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris, 1998. 457. old.

Miközben a beolvasztó politikát folytató állam mindent megtesz annak érdekében, hogy a kisebbségeket a többségi nyelven oktató iskola, vagyis tulajdonképpen az asszimiláció irányába terelje, szándékosan nem támogatja azt, hogy a kisebbségi nyelven oktató iskolában eredményes és hatékony legyen az államnyelv oktatása.

„A beolvasztó célú politikának nem érdeke, hogy az anyanyelvű iskolában tanuló diákok jól elsajátítsák a többségi nyelvet, ezért nem törekszik a korszerű módszerek bevezetésére.” Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella: *Nyelvpolitika a kisebbségek oktatásában*. In: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*, 76–83. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2002. 78. old.

A mai globalizálódó világban a nem is olyan távoli jövőben – amelyre a szülő szeretné felkészíteni a gyereket – minden bizonnyal több nyelv ismerete lesz az érvényesülés feltétele. Ilyen körülmények között az anyanyelven történő oktatás a legmegfelelőbb döntés.

„Aligha tévedünk, ha az anyanyelvű iskolának meghatározó szerepet tulajdonítunk a kisebbségi nyelvek fenntartásában: az iskolák egyfelől tudatos nyelvi ismeretekkel vértetik föl a tanulókat, másrészt lehetőséget nyújtanak az anyanyelv napi használatára, méghozzá – s ez nagyon fontos – a legkülönbözőbb stíluszinteken, az iskolai kosárlabdameccseken való bekiabálásoktól a szikár szaknyelvi megnyilatkozásokon keresztül a magasztos témákról írt fogalmazások ‘fennkölt stíl’-jéig.” Lanstyák István: A szlovák nyelv árnyékában. In: Kontra Miklós szerk., *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*, 11–72. Budapest: Magyarországi Kutató Intézet, 1991. 39. old.

Ha a szülő a fentiek ismeretében mégis a többségi nyelven való oktatás, vagyis tulajdonképpen hosszú távon az asszimiláció (a beolvadás) mellett határoz, tudnunk kell: az asszimiláció ugyanolyan emberi jog, mint a nyelv és identitás megtartása. A mi feladatunk nem az erkölcsi ítékezés, hanem ismereteink, tudásunk megosztása azokkal, akiknek a döntéseit megkönnyíthetjük, megalapozottá és megfontolttá tehetjük. Tájékoztatás nélkül ugyanis a szülők gyakran az alapvető ismeretek hiányában döntenek arról, milyen nyelven tanuljon gyermekük.

„A szülők és gyermekeik iskola- és programválasztási szabadsága – még az esetleges meglévő jogi garanciák és több program esetén is – mindaddig látszólagos, ameddig a különféle egy- vagy kétnyelvű oktatási-nevelési módok, illetőleg a rendelkezésre álló intézmények, nevelési célok, valamint a különböző nevelési módszerek között – adekvát tájékoztatás híján – nem a tudományosan is megalapozott információk, hanem tévhit és hiedelmek alapján döntenek.” Bartha Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. In: Nádor Orsolya és Szarka László szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, 56–75. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003. 68–69. old.

Felelősségünk továbbá az is, hogy az anyanyelven oktató iskola keretében megtaláljuk annak lehetőségét, hogy az államnyelv oktatása eredményes legyen, s hogy olyan iskoláink legyenek, amelyekben gyermekeink – miközben elsajátítják az ukrán nyelvet és megtartják anyanyelvüket is – egészséges nemzettudatot és magas szintű szaktárgyi tudást szerezhetnek anyanyelvükön.

Választási lehetőségeinkről

Jelenleg Kárpátalján a tannyelv és a nyelvoktatás szempontjából a következő típusú iskolák működnek, s (elvileg) ezek közül választhat a szülő, amikor arról dönt, milyen iskolába járjon gyermeke:

1. Az oktatás nyelve az anyanyelv (a magyar); az államnyelvet (ukrán) és egy (vagy két) idegen nyelvet (pl. angol, német) tantárgyként oktatnak.

2. Két- vagy több tannyelvű iskolák, ahol a képzés párhuzamos osztályokban folyik, melyekben a képzés nyelve:

a) a kisebbségek anyanyelve (a magyar); az államnyelvet (ukrán) és egy (vagy két) idegen nyelvet tantárgyként oktatnak;

b) az államnyelv (az ukrán), a kisebbség nyelvét (a magyart) tantárgyként oktatják; egy (vagy két) idegen nyelv is szerepel a kötelező tantárgyak között.

3. A tannyelv az államnyelv (az ukrán), a kisebbség nyelvét (a magyart) tantárgyként oktatják; egy (vagy két) idegen nyelv is szerepel a kötelező tantárgyak között.

4. Ukrán tannyelvű iskolák (egy vagy két kötelező idegen nyelv kivételével minden tantárgyat az államnyelven oktatnak), ahol a kisebbségek (például a magyarok) csak fakultatív tantárgyként tanulhatják anyanyelvüket.

5. Ukrán tannyelvű iskolák, melyekben egyáltalán nem oktatják a kisebbség nyelvét; egy (esetleg két) idegen nyelv tantárgyként való tanulása kötelező.

6. Egyházak, társadalmi vagy kulturális szervezetek által szervezett és működtetett vasárnapi iskolák, ahol az ukrán tannyelvű iskolába járó kisebbségek anyanyelvüket tanulhatják.

Az egy tömbben élő magyar szülők számára egyértelműen az 1. típus: az úgynevezett anyanyelvmegtartó iskola ajánlható. Gyakorlatilag ezzel megegyező a 2. típuson belül az a) altípus, annyi különbséggel, hogy ez esetben nem önálló magyar tannyelvű iskoláról van szó, hanem olyanról, ahol egy iskolán belül magyar és nem magyar nyelven oktató osztályok működnek. Az ilyen iskolák esetében is egyértelműen az a) altípust (vagyis a magyar tannyelvű osztályt) javasoljuk.

Azokon a településeken, ahol erre nincs lehetőség (mert a településen nem működik magyar tannyelvű iskola vagy osztály), érdemes kérvényezni az iskola vezetőinél a 3. típus alkalmazását; vagyis azt, hogy a magyar nyelv és irodalom szerepeljen az iskola órarendjében kötelező tantárgyként. Ha erre sincs mód, akkor a 4. típus bevezetését lehet kérvényezni: oktassák fakultatív (választható) tantárgyként a magyar nyelvet azoknak a gyerekeknek, akik ezt szeretnék.

Az 5. típust nem ajánljuk a kárpátaljai magyar szülőknek. Ez ugyanis az úgynevezett nyelvi befűllasztási program megvalósítója (melyről a fentiekben már szó esett). Ám ha nincs más választható iskola, és a 3. vagy 4. típus (a magyar nyelv tantárgyként vagy fakultatív oktatásának bevezetése) sem lehetséges, akkor a szülők bátran fordulhatnak az egyházakhoz és a pedagógusszövetséghez azzal a kéréssel, hogy nyújtsanak segítséget a vasárnapi iskolák beindításához és működtetéséhez.

- van-e jogunk magyarul fordulni egy-egy hivatalhoz?
- kiírhatjuk-e magyarul is üzletünk, vállalkozásunk nevét?
- reklámozhatjuk-e magyar nyelven cégünk szolgáltatásait?
- kihirdetheti-e magyarul is határozatait egy magyarok lakta település önkormányzata?
- valóban nyelvében él-e a nemzet?
- milyen összefüggés van a kárpátjai magyarok anyanyelve és nemzeti azonosságtudata között?

ISBN 978-963-508-582-8

A nyelvészek ma már sokat tudnak arról, milyen alapvető demográfiai mutatókkal jellemezhető a Kárpát-medencei magyarság; konkrét adataik vannak a határon túli magyar nyelvváltozatok jellemzőiről; pontos ismeretekkel rendelkeznek arról, milyen nyelvi jogi helyzetben használatos a magyar nyelv az egyes régiókban; szakmailag megalapozott, saját kutatási eredményekkel is alátámasztható tanácsokkal tudnak szolgálni a kétnyelvűségről és annak hatásairól, a tannyelv-választásról, illetve ennek lehetséges következményeiről stb. Ám ezek a kutatási eredmények és ismeretek csak nehezen (vagy gyakran egyáltalán nem) jutnak el azokhoz, akik mindebből profitálhatnának.

Célunk, hogy a magyar nyelv kárpátaljai változatai kapcsán az elmúlt másfél évtizedben felhalmozott tudományos kutatási eredményeket tájékoztató és ismeretterjesztő szándékkal és formában egyetlen kötetben foglaljuk össze. Munkánk mindezen ismereteket szándéka szerint röviden, könnyen értelmezhető és áttekinthető módon, a nyelvészeti szakképzettséggel nem rendelkező művelt olvasót célközönségként tekintve mutatja be. Könyvünk egyfajta segédkönyve kíván lenni azoknak a szülőknek, akik tanácstalanok abban, milyen tannyelvű iskolát válasszanak gyermekük számára; azoknak a pedagógusoknak (s nem csak a nyelv szakosoknak), akik nap mint nap találkoznak a kétnyelvűség hatásaival tanítványaik nyelvi produkcióiban; azoknak a köztisztviselőknek (polgármestereknek, önkormányzati képviselőknek, helyi politikusoknak), akik egy-egy hivatalos határozat megszövegezése vagy közzététele előtt nem tudják eldönteni, kihirdethetik-e magyarul döntésüket; azon vállalkozóknak, üzletembereknek, akik szeretnék magyarul is kiírni üzletük nevét, hirdetni árukínálatukat és szolgáltatásaikat, megkötni szerződéseiket, ám nem tudják, van-e erre jogi lehetőségük; azon helyi politikusoknak, döntéshozóknak, akik nem tájékozottak a nyelvi emberi jogok területén. Ajánljuk továbbá könyvünket mindazoknak, akik érdeklődnek a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok, a Kárpátalján élő magyarok iránt.

